

ORCHESTRA *CIOCÂRLIA* DE LA EDINEȚ — EXPONENT AL TRADIȚIEI LĂUTĂREȘTI ÎN ZONA DE NORD A MOLDOVEI

THE *CIOCÂRLIA* ORCHESTRA FROM EDINEȚ — EXPONENT OF TRADITION OF THE NORTHERN FIDDLER OF MOLDOVA

NICOLAE SLABARI,

lector, doctorand,

Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

În articol sunt relatate date despre activitatea uneia dintre cele mai cunoscute formații muzicale din zona de Nord a Republicii Moldova — orchestra „Ciocârlia”. Aceasta se remarcă prin tradiție și muzicieni — personalități marcante, reprezentanți ai diferitor dinastii de lăutari din zonă, care au activat și își continuă activitatea. Accentul este pus pe aportul și activitatea orchestrei în cultura tradițională, scoțând în evidență, în mod special, violoniștii formației.

Cuvinte-cheie: lăutari, violoniști, formații muzicale, zona de Nord a Republicii Moldova, orchestra „Ciocârlia”.

This article presents information about one of the most popular bands from the North of Moldova — the orchestra "Ciocârlia" ("Skylark"). This is manifested by specific traditions and a great number of personalities representing various dynasties of musicians who have worked and continue their activity in this area. Focusing on instrumental music and especially on the orchestra's violinists, it made a considerable emphasis on its contribution and activity in the traditional culture.

Keywords: lautars (fiddlers), violonists, Bands, the North of Moldova, "Skylark" orchestra

Zona folclorică de Nord a Republicii Moldova este un spațiu cultural care s-a remarcat întotdeauna printr-o diversitate de tradiții și obiceiuri. În procesul investigațiilor realizate în perioada anilor 2008–2012 am constatat păstrarea și perpetuarea în mediul tradițional a obiceiurilor calendaristice de iarnă, a ceremonialului nupțial, de asemenea, a *Horei satului* și *Jocului de Hram* care constituie instituții tradiționale cu funcție importantă în colectivitatea rurală, fiind totodată și un obiectiv constant în cercetările etnomuzicologice, etnologice și etnografice moderne.

Printre primele date legate nemijlocit de folclorul zonei de Nord a Moldovei menționăm informații ce se conțin în monografiile elaborate de Constantin Stamati și fiul său Constantin Stamati-Ciurea¹, originari din această zonă.² Actualmente, date importante despre zona de Nord putem extrage din diverse rubrici de folclor a revistelor regionale, cum ar fi: *Meleag Natal* (Briceni), *Pasul nou* (Dondușeni), *Curierul de Edineț* (Edineț), *Meridianul* (Ocnița), *Lunca Prutului* (Glodeni) ș. a. În perioada postbelică, pe teritoriul fostei RSSM (inclusiv și în zona de Nord) au fost organizate numeroase expediții folclorice, fiind colectat un volum impunător de înregistrări, de către mulți etnomuzicologi, colaboratori și studenți ai instituțiilor superioare de

¹ Vezi: [1].

² Scriitori naționali moldoveni din sec. XIX originari din Nordul Moldovei, s. Ocnița și s. Caracușeni r. Briceni.

învățământ. Actualmente aceste melodii se păstrează în fondul Arhivei de Folclor a Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice,³ Arhivei Centrului Național de Creație Populară a municipiului Chișinău, cât și a Arhivei Academiei de Științe a Republicii Moldova. În baza materialului muzical colectat au fost editate numeroase culegeri de folclor alcătuite de Gleb Ciaikovschi-Mereșanu, Constantin Rusnac, Dumitru Blajinu ș.a. Aceste documente istorice (culegeri de folclor) au avut un rol important în realizarea mai multor lucrări științifice, cum ar fi: monografia lui V. Ghilaș *Timbrul în muzica instrumentală tradițională de ansamblu* — un studiu profund în domeniul organologiei populare, studiul S. Badrajan *Muzica în ceremonialul nupțial din Basarabia. Cântecele miresei* în care sânt abordate un șir de aspecte teoretice și documentare din cadrul obiceiului nunții.

Referindu-ne la tradițiile muzicale din zona folclorică de Nord a Moldovei, vom menționa concentrarea nucleului de activitate a lăutarilor în orașul Edineț, centru cultural, în care până în prezent se remarcă o tendință de conservare și valorificare a culturii tradiționale. Anume aici vom cunoaște existența unei orchestre de tip tradițional — orchestra *Ciocârlia*, unică în felul său printre formațiile muzicale din zona de Nord a Moldovei. Această orchestră se manifestă prin tradițiile speciale și numărul impunător de personalități, reprezentanți ai diferitor dinastii de lăutari din zonă, care au activat și își continuă activitatea. Pentru unii din ei orchestra *Ciocârlia* a fost un punct de pornire în perfecționarea măiestriei interpretative în instituțiile superioare de învățământ muzical, ulterior ducând faima țării departe de hotarele ei, atât în spațiul ex-sovietic (Rusia, Ucraina, Armenia), cât și în spațiul Uniunii Europene (Marea Britanie, Belgia, Franța, Italia, Germania). Alții, au ales drumul propagării tradițiilor cunoscute în zonă, educând o nouă generație de lăutari care participă activ la diverse manifestări cultural-zonale și republicane, obținând numeroase merite și premii.

Făcând o retrospectivă istorică a activității orchestrelor de muzică populară de la noi din republică, începând cu perioada postbelică, conturăm două faze de evoluție a acestora. Prima fază se referă la perioada anilor de la mijlocul sec. XX-lea până la anii '90. De altfel, se știe că în perioada postbelică pe lângă tarafurile de tip tradițional (cunoscute în mediul rural) s-a înființat și un nou format de orchestre tradiționale. Acestea aveau un statut organizatoric complex, ce includea un comitet sindical și un colectiv de angajați, care erau remunerați cu salarii. A doua fază reprezintă începutul anilor '90 până în zilele noastre. De fapt, schimbările sociale de la sfârșitul sec. XX au creat un nou impuls în creația multor muzicieni în întreaga republică, fiind caracterizată prin numeroase colaborări, concerte, imprimări realizate cu diverși interpreți de peste hotarele țării. Desigur și orchestra *Ciocârlia* a fost influențată de aceste evenimente, în

³ Spre exemplu: nr. 942-3-943-2 — înscrise de Nastas B. în 1975, nr. 684-2 ș. a.

mod special, s-a schimbat conceptul orchestrațiilor puse în partiturile acesteia după o serie de turnee realizate în anul 1992 de orchestra cu același nume, de la București.

Activitatea orchestrei *Ciocârlia* a fost călăuzită de mai mulți maeștri de concert, cum ar fi: Ion Bolgaru —fondatorul orchestrei cu titlul *Ciocârlia* în 1944, Alexandru Ciobanu, Boris Lachi, etc., actualul dirijor fiind Ion Popov — muzician de excepție care cunoaște folclorul tradițional al zonei în profunzime.

Cum am remarcat deja pentru lăutarii de la Edineț activitatea în cadrul orchestrei a devenit o tradiție de familie. Pe parcursul timpului se disting vestitele dinastii de lăutari din zona folclorică de Nord precum dinastia Goga, Lachi, Macovschi, Lachei, Coca, Ciobanu, Popov, etc. Anume la Edineț, în familiile de lăutari a existat tradiția de a studia diverse instrumente muzicale precum trompeta, trombonul, toba, contrabasul, fluierul, clarinetul, saxofonul, țambalul, acordeonul, pianul, orga electronică (ca instrument modern), însă obligatoriu era interpretarea la *vioară*, instrument pe care îl posedau majoritatea lăutarilor. Actualul dirijor al orchestrei *Ciocârlia*, Ion Popov, ne relatează: „Pe vremuri muzicienii de la Edineț au fondat o organizație de tip sindical în care erau obligați să fie puși la evidență toți colegii. Erau stabilite niște reguli, principii de activitate a lăutarilor fiind strict sancționați pentru nerespectare. Dacă în familiile de lăutari se năștea un băiat, îi puneau vioara în mână din „prima zi de viață”. Dirijorii formațiilor (companiilor)⁴, după principiile sindicatului, erau, de regulă, violoniști și, conform regulamentului, erau obligați să mai ia un violonist la fiecare manifestare”.

În anul 1974, în studioul Radio, orchestra *Ciocârlia* a imprimat un disc de vinil. Astăzi această înregistrare se păstrează în fondul companiei Teleradio-Moldova, fiind apreciată ca un document istoric în care găsim perle muzicale, interpretate în maniera și stilul individual, de unii dintre cei mai cunoscuți lăutari din zona de Nord. Acestea sânt: *Hangul lui Nicu Chițac* – (vioară) Dumitru Ciobanu (Mechiu); *Hora de la Edineți* – (acordeon) Boris Lachei; *Ciocârlia* – (vioară) Dumitru Ciobanu (Mechiu); *Trombanașul* – (acordeon) Arsenie Pavliuc; *Cântec de masă* – (voce) Lidia Baraliuc; *Hangul lui Mechiu* – (orchestrală); *Două melodii de nuntă* – (orchestrală); *Hora de concert* – (orchestrală); *Piesă de concert* – (orchestrală); *Sârba din Ruseni* – (orchestrală); *Hangul de la Edineți* – (orchestrală); *Hangul* – (orchestrală). Mai târziu, în anul 1978, la Televiziunea Națională (pe atunci Televiziunea RSSM), a fost realizat un film documentar, în regia lui V. Bucătaru, intitulat *Orchestra Ciocârlia*.⁵

Pe parcursul anilor orchestra *Ciocârlia* și-a creat un repertoriu ce include o mare varietate de melodii instrumentale și vocale, colaborând atât cu interpreți din zona folclorică de Nord, cât și

⁴ Companie — expresie utilizată de lăutari ce determină o formație de nuntă.

⁵ Actualmente acest film îl putem găsi în Arhiva companiei Teleradio-Moldova.

din afara ei. Referitor la repertoriului folcloric interpretat de lăutarii din zona folclorică de Nord menționăm, printre creațiile caracteristice spațiului dat, melodii de *hang*, *vivat evreiesc*, *freilih de nuntă*, *husăr de pahar*, *hus de masă*, care se asociază cu tipurile coregrafice de doi, în special *polca*, *bătuta* sau *hora de doi* [2, p. 61] încadrate în repertoriul nupțial și în muzica de joc.

Răsfoind pagini din istoria zonei putem menționa, pe de o parte, că un rol deosebit în cultura muzicală din zona folclorică de Nord l-au avut contactele cu coloniștii polonezi din sec. al XIX-lea care au oferit ca sursă de inspirație modelele de mazurcă, krakoviac și polcă. În prezent, spre exemplu, când vorbim de polcă în muzica tradițională ne referim mai mult la caracterul ritmic decât la melodie. Pe de altă parte, în aceeași perioadă, un rol important în societate l-a avut și creșterea ponderii comunităților de evrei în mediul urban. Desigur, în procesul colaborării muzicienilor evrei cu lăutarii băștinași, au fost împrumutate multe particularități interpretative, care îmbinate au creat o nouă paletă sonoră în repertoriul folcloric zonal. Etnomuzicologul V. Chiseliță descrie aceste procese în felul următor: „Astfel, repertoriul va evidenția treptat o categorie tot mai nonsistentă de creații, cu o identitate culturală fluctuantă, emergentă și, în fond, „bi-muzicală”. Imanentă practicii lăutărești, tradiția bi-muzicalității se va impune ca factor important al evoluției artei instrumentale, contribuind la înprospătarea limbajului intonațional, la înnoirea și diversificarea stilului de execuție [3, p. 106].

Ca dovadă vie și actuală a colaborării muzicienilor evrei cu lăutarii băștinași aducem exemplu câteva mini-filmulețe postate pe site-ul de socializare www.youtube.com [4]. Unele din ele sunt un rezultat de conlucrare a unor muzicieni germani, de origine ebraică, cu lăutarii din zona de Nord, susținuți într-un proiect de schimb de experiență înaintat de Uniunea Europeană (2008), cu genericul *Alți Europeni*. La acest proiect a participat o echipă condusă de muzicianul Alan Bern, violonistul Marin Bunea (originar din zonă, discipol al dinastiei Bunea) și membrii orchestrei *Ciocârlia*.

La începutul sec. XXI Orchestra *Ciocârlia* și-a adus marele aport în cultura tradițională, fiind gazdă a festivalului-concurs de interpreți instrumentiști *Lăutarii Moldovei*, organizat prin efortul comun al Ministerului Culturii și Turismului din Republica Moldova, Centrul Național de Creație Populară, Centrul raional din Edineț și Secția de cultură a raionului Edineț. În scurt timp festivalul *Lăutarii Moldovei* a devenit unul dintre cele mai prestigioase festivaluri de folclor din Republica Moldova. Orchestra *Ciocârlia* a acompaniat participanții a trei ediții a acestui festival (anii 2001, 2003, 2006). Numai la prima ediție au participat peste 50 de interpreți și formații instrumentale, fiind repartizați în două compartimente: a) interpreți amatori și b) interpreți cu studii muzicale care au fost clasați conform grupurilor de instrumente. Scopul organizării acestui

concurs a fost de a promova tradiția interpretativă instrumentală și de a scoate în evidență personalități, lăutari reprezentanți ai tradiției orale

În continuare prezentăm unele date despre lăutarii violoniști, care s-au remarcat pe parcursul timpului în orchestra *Ciocârlia*:

Stângaciu Ion (1882–1955) — un reprezentant inedit a lăutarilor profesioniști de tradiție orală cunoscut prin măiestria sa interpretativă. Acesta a fost lăutarul-legendă despre care se spunea că era un virtuoz al vioarei, având o cultură și un simț interpretativ extraordinar. A contribuit la formarea mai multor orchestre din zona folclorică de Nord activând în mare parte la Edineț. De obicei formațiile sale constituiau din: vioara I, vioara II, contrabas, unul sau două tromboane, trompetă, clarinet, instrumente de percuție (în special toba mare), țambalul fiind înlocuit adesea cu unul sau două viole (braciuri). Alături de acest mare lăutar au activat **Sava Ivanciuc (zis Turcu)** – trombon, **Tudor Coca** – trombon, **Ștefan Gladeniuc** – clarinet, **Nicolae Stângaciu** – trompetă, **Ion Ciobanu** – vioară, **Ion Bolgaru** – vioară. Una din legendele despre acest faimos lăutar ne amintește despre un caz de omucidere a șefului de post al localității Edineț. Pentru a afla numele ucigașului au fost luate anumite măsuri drastice de către conducerea locală. El a fost cel care a scos vioara pe neașteptate și prin măiestria sa interpretativă a vrăjit jandarmii, astfel a salvat persoane nevinovate. La sfârșitul vieții a activat ca profesor de vioară. Ca și alți lăutari din zonă a educat trei discipoli, violoniști, fiii **Alexandru Stângaciu**, **Costel Stângaciu** și **Nicolae Stângaciu**, care au emigrat în timpul celui de al doilea război mondial în România (zona Moldovei).

Coca Constantin (1906–1974) a activat în Orchestra Militară Română ca flautist, iar după al doilea război mondial ca violonist în orchestra *Ciocârlia* de la Edineț.

Coca Mihai (1922–1974) — altist (violă) în orchestra *Ciocârlia*.

Coca Victor (1924–1987) a activat ca violonist în orchestra *Ciocârlia* din 1944 până la sfârșitul vieții.

Bolgaru Ioniță a studiat la conservatorul din Sankt-Petersburg, având rezultate impunătoare. După absolvirea studiilor superioare revine acasă și formează în 1940, la Edineț, o orchestră mixtă. Orchestra avea inclus în repertoriu un număr mare de creații simfonice, de operă, muzică de popularitate etc. Lăutarul **Nicolae Banu** era vioara întâi în această orchestră și în anii de război a fost premiat de centrul cultural din Edineț pentru cea mai bună interpretare solo, cântând un fragment din opera *Traviata*. În 1949 Ioniță a fost deportat în Siberia după care nu a mai fost văzut.

Banu Nicolae (1922–1972), lăutar vestit în zona de Nord a Moldovei, este angajat în orchestra *Ciocârlia* în 1944 ca violonist și trompetist. Mai posedă contrabasul, viola (braciul) și acordeonul.

Lachei Boris — unul din membrii orchestrei *Ciocârlia*. Cânta la saxofon, acordeon și clarinet. A fost distins cu *Titlul Onorific al orchestrei* de sindicatul lăutarilor din Edineț.

Lachi Nichifor (zis Chifor) — violonist, trompetist și trombonist de excepție, membru al orchestrei *Ciocârlia*, originar din Rediul Mare. A studiat arta lăutăriei la violonistul **Alexei Brudaru** (de asemenea membru al orchestrei).

Ciobanu Mihail (zis Mechiu) (1920–1986) — fiul vestitului lăutar violonist **Neică Ciobanu**. Este unul dintre marii violoniști ai orchestrei *Ciocârlia*. Acesta s-a afirmat prin maniera interpretativă executând numeroase perle muzical-folclorice din zonă, cu care a obținut un șir de mențiuni și diplome la diverse manifestări și concursuri.

Ciobanu Alexandru (1928–1986) — trompetist care a reorganizat activitatea orchestrei *Ciocârlia* (1968). A contribuit mult la dezvoltarea artei tradiționale de interpretare muzicală instrumentală în zona de Nord a Moldovei prin formarea fanfarelor și orchestrelor de muzica populară, formațiilor de copii — colective care s-au învrednicit de multiple premii și distincții. Pentru meritele sale i s-a conferit titlul onorific de *Om eminent al culturii*.

Ciobanu Nicolae (zis Maflon) — feciorul violonistului **Ilie Ciobanu** care posedă vioara, braciul, saxofonul și acordeon. Are ca discipol pe feciorul **Valeriu** care de asemenea este violonist în orchestră. Valeriu la rândul său are doi feciori — violoniști **Ilie** și **Valeriu**.

Ciobanu Anatol — fiul lui **Mihail Ciobanu**, născut în 1952. Activează ca instrumentist în orchestra *Ciocârlia* posedând mai multe instrumente muzicale (țambalul, acordeonul, trombonul, orga electronică) inclusiv și vioara.

Din generația secolului trecut au mai fost menționați violoniștii: **Ion Macovschi**, **Victor Macovschi**, **Pavel Macovschi**, **Gheorghe Botoșanu**, **Vasile Petroșanu**, **Gherman Goga**, **Chiril Goga (zis Chira)**, **Nicolae Goga**, **Vasile Dobrovski (zis Dobrogeanu)**, **Mihai Mitriniuc**, **Dumitru Brașoveanu**, **Pechiuță Lachi**, **Ion Ivanciuc**, **Tihon Brudaru**, **Alexei Brudari**, ș.a.

Din generația tânără de violoniști ai acestei orchestrei se afirmă următorii muzicieni.

Ciobanu Ilie (feciorul lui Valeriu) — născut în 1984, r. Edineț. A participat la Festivalul-concurs *Lăutarii Moldovei*, ediția a II-a 2003, premiat cu locul II. A cântat în orchestrele *Ciocârlia* de la Edineți și *Barbu lăutarul* de la Bălți. Actualmente este instrumentist în orchestra *Ciocârlia*.